ELEANOR SHARPSTON
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2009. december 17.[1]

1. Jean-François Millet 1859-ben festette meg és adta el híres festményét, az Angelust. Évekkel a halála után, amikor a családja – mint annyian mások az első világháború következtében – szorult anyagi helyzetben volt, a festmény az eladó számára igen jelentős hasznot hozó áron cserélt gazdát. Állítólag e két körülmény közötti ellentét indította a francia jogalkotót arra, hogy 1920-ban bevezesse a *droit de suite*-et, azaz a követő jogot, amely értelmében a művészeti alkotások első eladását követő további eladásaiból a szerző vagy annak örökösei követő jogi díjra jogosultak.[2]

2. Ez a jog azóta más jogrendszerekben is elterjedt. A Berni Egyezménybe, önkéntes alapon, 1948-ban iktatták be,[3] az Európai Unióban a 2001/84 irányelv (a továbbiakban: irányelv)[4] tette kötelezővé. Habár az elv egységes, és az alkalmazott díjmértékek összehangolásra kerültek, a tagállamokat több tekintetben mérlegelési jog illeti meg.

3. A francia jog jelenlegi állása szerint az alkotás szerzőjének halála után a követő jog jogosultjainak köre a végrendeleti örökösök kizárásával a szerző törvényes örököseire korlátozódik.

4. Salvador Dalí festőművész[5] 1989-ben hunyt el, és szellemi tulajdonjogait végrendeletében a spanyol államra hagyta. Ha végrendelet hátrahagyása nélkül hunyt volna el, e jogok több oldalági örökösre szálltak volna át.

1 – Eredeti nyelv: angol.

2 – Lásd a kulturális és kommunikációs miniszternek a francia nemzetgyűlésben 2006. március 16-án elhangzott állásfoglalását (http://www.assemblee-nationale.fr/12/cri/2005–2006/20060175.asp).

3 – Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló, különösen 1948. június 26-án Brüsszelben felülvizsgált, 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény. Az Európai Unió valamennyi tagállama részese az egyezménynek.

4 – Az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról szóló, 2001. szeptember 27-i 2001/84/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL 2001. L 272., 32. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 240. o.). Habár a „droit de suite” kifejezés az angol nyelvben is széles körben elterjedt, így különösen a Berni Egyezmény angol nyelvi változatában, én az irányelvhez hasonlóan a „resale right” [magyar nyelvi változatban: követő jog] kifejezést használom.

5 – Érdekes megjegyezni, hogy magára Dalíra is mély hatást gyakorolt a L'Angélus című festmény, és 1963-ban annak „paranoia-kritikai” értelmezéséről publikált hosszasan „Le mythe tragique de l'Angélus de Millet” címmel.

5. A francia jog szerint Dalí műveinek franciaországi értékesítéséből származó követő jogi díjakat ezen oldalági örökösök javára szedték be. A jogvita a spanyol állam javára a jogdíjakat beszedő, a halála előtt Dalí által alapított alapítvány által képviselt spanyol közös jogkezelő szervezet, valamint a francia közös jogkezelő szerv között merült fel, amely az oldalági örökösök részére fizette ki a jogdíjakat.

6. A fentiekkel kapcsolatban a Tribunal de grande instance de Paris azt kérdezi, hogy összeegyeztethető-e az unós joggal a követő jogot a törvényes örökösökre korlátozó francia szabályozás.

I – Jogi háttér

A – *Az irányelv*

7. Az irányelv (1) preambulumbekezdése kimondja, hogy „a követő jog [...] nem átengedhető és elidegeníthetetlen jog”, a (3) preambulumbekezdés magyarázata szerint „a követő jog célja az, hogy a képzőművészeti alkotások szerzőinek gazdasági részesedést biztosítson az alkotásuk sikeréből”, és ennek segítségével „helyreáll az egyensúly a képzőművészeti alkotások szerzőinek és azon egyéb alkotóknak a gazdasági helyzete között, akik műveik további hasznosításából bevételhez jutnak”.

8. A (9) preambulumbekezdés utal arra az irányelv előtti helyzetre, amely szerint a tagállamok többsége – de nem mind a 15 – rendelkezett a követő jogról, azonban e jogszabályok különböztek egymástól, különösen az érintett művek, a jogosultak, a díj mértéke, a díjköteles ügyletek és a számítás alapja tekintetében. A szöveg így folytatódik: „E jog alkalmazása vagy nem alkalmazása jelentős hatást gyakorol a belső piacon belüli versenyképességre, mivel a követő jogból fakadó fizetési kötelezettség fennállása vagy hiánya olyan szempont, amelyet minden olyan személynek számításba kell vennie, aki egy műalkotás adásvételében érdekelt. Ezért e jog olyan tényező, amely a verseny torzulását, valamint a kereskedelemnek a Közösségen belüli eltérülését okozhatja.”

9. A (10) preambulumbekezdés ugyancsak hangsúlyozza, hogy „[a] követő jog

fennállása és alkalmazása terén a tagállamok közti különbségek közvetlen negatív hatást gyakorolnak a Szerződés 14. cikke értelmében vett belső piac zavartalan működésére a műalkotások tekintetében", míg a (11) preambulumbekezdés szerint a tagállamok követő joggal kapcsolatos jogszabályainak összehangolása hozzájárul a belső piac lényegét képező szabadságok megvalósításához. Következésképpen a (13) preambulumbekezdés szerint „[m]eg kell szüntetni az olyan jogi különbségeket, amelyek torzítják a belső piac működését, és meg kell akadályozni újabb hasonló különbségek kialakulását", amely probléma lényegét a (14) és (15) preambulumbekezdés is megismétli. Különösen, a (23) preambulumbekezdés szerint, a belső piac hatékony működése modern és kortárs műalkotások tekintetében szükségessé teszi a díjak mértékének lehető legegységesebb meghatározását.

10. Ugyanakkor a (13) preambulumbekezdés kimondja továbbá, hogy „[n]incs szükség azonban az olyan különbségek megszüntetésére vagy kialakulásuk megakadályozására, amelyek várhatóan nem befolyásolják hátrányosan a belső piac működését", a (15) preambulumbekezdés pedig azt, hogy „[n]em szükséges [...] a tagállamok követő jogra vonatkozó jogszabályainak minden egyes rendelkezését összehangolni, illetve annak érdekében, hogy a lehető legnagyobb mozgástér maradjon a tagállami döntéshozatalnak, elégséges azoknak a belső rendelkezéseknek az összehangolása, amelyek közvetlen hatással vannak a belső piac működésére."

11. A (27) preambulumbekezdés hasonlóan, de konkrétabban fogalmaz: „A szubszidiaritás elvének kellő figyelembevételével meg kell határozni a követő jogi díjra jogosult személyeket. Ez az irányelv nem érinti a tagállamok öröklési jogát. A szerző jogutódait azonban […] a szerző halála után a követő jog teljes mértékben meg kell, hogy illesse."

12. A 2001/84 irányelv anyagi jogi rendelkezései közül az 1. cikk (1) bekezdése előírja, hogy a „tagállamok az eredeti műalkotás szerzőjének javára követő jogot biztosítanak, amely elidegeníthetetlen, és amelyről a szerző előzetesen sem mondhat le; e jog alapján az alkotásnak a szerző általi első eladását követő minden további eladásáért származó eladási árból a szerző részesedésre jogosult."

13. Az alkalmazandó díj mértékét a 4. cikk (1) bekezdése egységesen határozza meg, a 4. cikk (2) és (3) bekezdésében lefektetett, mérlegelési jogkörbe tartozó kisebb különbségekkel.

14. A 6. cikk (1) bekezdése értelmében a követő jogi díjat „az alkotás szerzője, illetve – a 8. cikk (2) bekezdésére is figyelemmel – a szerző halála után jogutódai számára kell fizetni.”[6]

15. A 8. cikk különösen előírja, hogy:

„(1) A követő jog védelmi ideje [a szerző életében és a halálától számított 70 éven át tart, attól az időponttól függetlenül, amikor a művet jogszerűen nyilvánosságra hozták].[7]

(2) Az (1) bekezdéstől eltérve azon tagállamok, amelyek a hatálybalépés 13. cikk szerinti napján nem alkalmazzák a követő jogot, a legkésőbb 2010. január 1-jén lejáró időszak alatt nem kötelesek alkalmazni a követő jogot azok javára, akik erre a művész jogutódjaként annak halála után jogosultak.

(3) A (2) bekezdés hatálya alá tartozó tagállam szükség esetén legfeljebb további két évvel rendelkezik arra, hogy az abban a tagállamban működő gazdasági szereplők gazdasági működőképességük megőrzése mellett fokozatosan alkalmazkodhassanak a követő jog rendszeréhez, mielőtt kötelezően alkalmaznia kellene a követő jogot azok javára, akik erre a művész halála után jogutódként jogosultak. […]”

16. A 12. cikk előírja, hogy a tagállamoknak 2006. január 1-je előtt végre kell hajtaniuk az irányelvet, a 13. cikk pedig meghatározza, hogy a hatályba lépés napja az *Európai Közösségek Hivatalos Lapjában* történő kihirdetés napja, azaz 2001. október 13.

B – *A francia jog*

17. A francia jog a követő jogról 1920 óta tartalmaz rendelkezést.[8] A vonatkozó rendelkezést mindazonáltal a 2001/84 irányelv előírásainak való teljes megfelelés érdekében

6 – [A lábjegyzet a magyar változatot nem érinti].

7 – Lásd a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról szóló, 1993. október 29-i 93/98/EGK tanácsi irányelv (HL 1993. L 290., 9. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 141. o.) 1. cikkének (1) bekezdését, hatályon kívül helyezte és annak helyébe lépett a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló, 2006. december 12-i 2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (kodifikált változat) (HL 2006. L 372., 12. o.) 1. cikkének (1) bekezdése.

8 – Loi du 20 mai 1920 frappant d'un droit au profit des artistes les ventes publiques d'objets d'art, hatályon kívül helyezte és annak helyébe lépett a Loi nº 57–298 du 11 mars 1957 sur la propriété littéraire et artistique.

2006-ban módosították.[9] A Code de la propriété intellectuelle (a szellemi tulajdonról szóló törvény) L122-8. cikke így jelenleg a következőképpen rendelkezik:

„Az Európai Közösség tagállamaiból vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás részes államaiból származó, eredeti képzőművészeti alkotás szerzőjét elidegeníthetetlen követő jog illeti meg, amely alapján az alkotásnak a szerző vagy jogutódai általi első eladását követő minden további eladásáért származó eladási árból a szerző részesedésre jogosult [...]." [nem hivatalos fordítás]

18. Az L123-7. cikk előírja, hogy:

„A művész halálát követően az L122-8. cikkben említett követő jog a folyó naptári év és az azt követő hetven év folyamán fennmarad a művész örökösei – végrendeleti örökösei és jogutódai kivételével – […] javára."[10]

19. A szerző halála után a követő jog jogosultjainak fenti fogalommeghatározására „a vitatott rendelkezésként" fogok hivatkozni.

20. A törvényes öröklés rendjét a francia polgári törvénykönyv 734. és azt követő cikke határozza meg, amely négy egymást követő csoportot foglal magában. Az egyes csoportokon belül az elsőbbség a rokonság fokától függ. A hatodik fokú oldalági rokonoknál távolabbi rokonok nem örökölnek.[11]

21. A polgári törvénykönyv 912. és azt követő cikke az örökhagyó hagyatékát két részre osztja, a törvény erejénél fogva egyes örökösök részére fenntartott, valamint a végrendelet útján végrendeleti örökösök részére rendelhető részre. Általános szabályként végrendelettel a hagyaték egészéről akkor lehet rendelkezni, ha az örökhagyó után leszármazó, illetve létező házasságban házastárs (illetve 2007-et megelőzően közvetlen felmenő) nem maradt. A vitatott rendelkezés ezért az általános szabály alóli kivételt jelent.

9 – Loi n° 2006-961 du 1er août 2006 relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information.

10 – Ez a rendelkezés változatlan maradt, mióta 1997-ben a vonatkozó időtartamot ötvenről hetven évre növelték. Az angol „successors in title" kifejezés [a magyarban: jogutód] a francia „ayants cause" fordítása, amely feltehetőleg eltérő jelentéssel bír a 2001/84 irányelvben a „those entitled under him/her" [a magyarban szintén jogutód] kifejezésre használt „ayants droit" kifejezéstől, még úgy is, hogy a francia nyelvben a két kifejezést gyakran felcserélhető módon használják.

11 – A polgári törvénykönyv 724. cikke szerint törvényes örökösök és végrendeleti örökösök hiányában az állam örököl.

C – *A spanyol jog*

22. A követő jogot a spanyol jogba 1987-ben vezették be,[12] és a 3/2008. sz. törvény rendelkezései által hozták összhangba a 2001/84 irányelv rendelkezésével.[13] A spanyol jog a franciától eltérően a személyek egyik csoportját sem zárja ki az alkotás szerzőjének halála után jogosult személyek köréből, hanem 1996 óta egyszerűen úgy rendelkezik, hogy a jogosultság csak halál okából történő öröklés következtében száll át.

II – A tényállás, az eljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

23. Salvador Dalí 1983-ban annak érdekében hozta létre a Fundació Gala-Salvador Dalí Alapítványt[14] (a továbbiakban: Dalí Alapítvány), hogy „a festőművész művészi, kulturális és intellektuális életművét, bármilyen jellegű tulajdonát és jogait; élettapasztalatát, gondolatait, témáit és elképzeléseit, művészi, intellektuális és kulturális munkáit; emlékét és a képzőművészethez, a kultúrához és a kortárs gondolatvilághoz való zseniális hozzájárulása egyetemes elismerését előmozdítsa, támogassa, terjessze, ünnepelje, oltalmazza és védje Spanyolországban és a világ más országaiban egyaránt”.[15]

24. Dalí özvegyként, gyermekek vagy leszármazók hátrahagyása nélkül, 1989-ben hunyt el, végrendeletében a Spanyol Államot jelölte meg „minden tulajdona, jogai és művészeti alkotásai egyetemes és feltétel nélküli örököseként, nyomatékosan felszólítva azt arra, hogy műveit őrizze, terjessze és védelmezze”. Az állam e hagyatékot elfogadta, a szóban forgó jogok kezelését és felhasználását a kulturális minisztériumra bízta, amely azt a Dalí Alapítványnak adta tovább.

25. A Dalí Alapítvány 1997-ben a Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticosnak (a továbbiakban: VEGAP), egy spanyol közös jogkezelő szervezetnek, melynek ő maga is tagja, kizárólagos meghatalmazást adott a

12 – A Ley 22/1987, de 11 de noviembre, de Propiedad Intelectual 24. cikke, módosította a Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se apruebe el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia.

13 – A Ley 3/2008, de 23 de diciembre, relativa al derecho de participación en beneficio del autor de una obra de arte original 2. cikkének (1) bekezdése és 6. cikke.

14 – Felesége, Elena Dmitrievna Diakonova, Gala néven volt ismert. 1982-ben hunyt el.

15 – Lásd: http://www.salvador-dali.org/fundacio/es_historia.html.

Dalí életműhöz kapcsolódó jogoknak a világ minden részén történő közös kezelésére és gyakorlására. A VEGAP, amelyet kölcsönös képviseleti szerződés köt francia társszervezetéhez, a Société des Auteurs dans les Arts Graphiques et Plastiques-hoz (a továbbiakban: ADAGP), 1997. október 17-étől kezdődő hatállyal megbízta az ADAGP-ot a Dalí életműhöz kapcsolódó jogok franciaországi kezelésével.

26. Ezen időponttól kezdődően az ADAGP beszedte és átutalta a VEGAP-nak a Dalí Alapítvány javára a művész életművéhez kapcsolódó, Franciaországban felmerült felhasználói jogdíjakat, a követő jogi díj kivételével, amelyet – legalábbis kezdetben – a művész oldalági örökösei javára kezelt és utalt át.

27. 2005. december 28-án a Dalí Alapítvány és a VEGAP keresetet nyújtott be az ADAGP ellen a Tribunal de grande instance de Paris előtt. A felperesek azzal érvelnek, hogy Dalí ingó hagyatékának öröklésére a francia és a spanyol kollíziós szabályok szerint egyaránt a spanyol jog alkalmazandó, mivel halálakor spanyol állandó lakóhellyel rendelkező spanyol állampolgár volt. A Dalí Alapítvány ezért az egyedüli jogosultja a Dalí-életműhöz kapcsolódó jogok összességének, köztük a művész alkotásainak nyilvános értékesítéséhez kapcsolódó követő jognak. Az Alapítvány kéri, hogy a bíróság kötelezze az ADAGP-ot arra, hogy a VEGAP-on keresztül fizesse meg számára a Dalí műveinek értékesítéséből származó, 1997. október 17. óta beszedett követő jogi díjakat.

28. A nemzeti bíróság előtti ügy irataiból kitűnik, hogy a kereset benyújtása óta beszedett követő jogi díjakat az ADAGP nem osztotta szét, és az összegeket kész annak a félnek vagy azoknak a feleknek kifizetni, amely(ek) a Tribunal de grande instance határozata alapján arra jogosult(ak). Előadja, hogy a francia jog alapján jogosultnak tekintett hat oldalági törvényes örökös számára már kifizetett követő jogi díjakat, amennyiben annak helye van, a törvényes örökösöktől kell visszakövetelni. Ezért alperesként perbe hívta a törvényes örökösöket, akik azonban nem jelentek meg a bíróság előtt.

29. A Tribunal de grande instance megjegyzi, hogy a követő jogot Franciaország kizárólag a törvényes örökösök javára tartja fenn, míg a 2001/84 irányelv úgy rendelkezik, hogy azt az elhunyt szerző „jogutódai" számára kell kifizetni. A Tribunal de grande instance arra vár választ, hogy ezt a 2001/84 irányelv minden

további nélkül vagy a 8. cikkben található eltérés értelmében lehetővé teszi-e.

30. Ezért a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé előzetes döntéshozatal céljából:

„A 2001. szeptember 27-i irányelvet követően Franciaország fenntarthatja-e a követő jogot az örökösök javára, kizárva a jogosultak köréből a végrendeleti örökösöket és az egyéb jogutódokat?

A 2001. szeptember 27-i irányelv 8. cikkének (2) és (3) bekezdésében foglalt átmeneti rendelkezések lehetővé teszik-e, hogy Franciaország eltérő rendszert alkalmazzon?"

31. Írásbeli észrevételt terjesztett elő a Dalí Alapítvány és a VEGAP, a francia, az olasz és a spanyol kormány, valamint a Bizottság. A tárgyaláson szóbeli előterjesztést tett a Dalí Alapítvány, a francia és a spanyol kormány, valamint a Bizottság.

III – Értékelés

32. A kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra keresi a választ, hogy a 2001/84 irányelv, különös tekintettel annak 6. cikke (1) bekezdésére, valamint 8. cikke (2) és (3) bekezdésére, értelmezhető-e oly módon, hogy az lehetővé teszi Franciaország számára, hogy fenntartsa a követő jogot a szerző halála után a törvényes örökösök javára, kizárva a jogosultak köréből a végrendeleti örökösöket és az egyéb jogutódokat.

33. A fenti kérdések megvitatása előtt azonban hasznosnak vélem bizonyos olyan szempontok figyelembevételét, amelyek az alapeljárás körülményei között hatást gyakorolhatnak a 2001/84 irányelv alkalmazhatóságára és – a spanyol kormány beadványai szerint – az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések elfogadhatóságára.

34. Először megjegyzem, hogy az alapeljárás tárgyát képező jogvita magánfelek között zajlik, annak Franciaország tagállamként, mint az irányelv címzettje, nem részese. Másodszor, az alapeljárás, legalábbis részben, olyan összegekre vonatkozik, amelyeket egyrészt a 2001/84 irányelv elfogadása előtt, másrészt ugyan annak elfogadását követően, viszont az átültetésre meghatározott határidő eltelte előtt szedtek be. Harmadszor, az alapeljárás

felperesei nem arra hivatkoznak, hogy a francia jog nem összeegyeztethető az irányelvvel, hanem arra, hogy a követő jog jogosultjainak meghatározása során a francia helyett a spanyol jog alkalmazandó.

ügyiratokból kitűnik azonban, hogy a Dalí Alapítvány és a VEGAP az alapeljárásban nem az irányelvre hivatkozik az ADAGP-pal és Dalí törvényes örököseivel szemben. Sokkal inkább úgy tűnik, a Tribunal de grande instance a kérdést hivatalból vette figyelembe, és a Dalí Alapítvány, valamint a VEGAP a vitatott rendelkezésnek a 2001/84 irányelvvel való összeegyeztethetetlenségével csak az ekként felmerült kérdéssel kapcsolatosan a Bírósághoz intézett beadványokban érvelt.

A – *„Horizontális közvetlen hatály”*

35. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint valamely irányelv önmagában nem keletkeztethet magánszemélyekre vonatkozó kötelezettséget, következésképpen arra nem is lehet magánszemélyekkel szemben hivatkozni, és valamely irányelv azon rendelkezésére, amely magánszemélyeket jogosít, vagy rájuk kötelezettséget ró, kizárólag magánszemélyek egymás közötti jogvitájában önmagában még akkor sem lehet hivatkozni, ha az máskülönben egyértelmű, pontos és feltétel nélküli.[16] Mivel az alapeljárás tárgyát képező jogvita ténylegesen magánszemélyek között zajlik, a fenti szabály kizárja, hogy a francia jognak a 2001/84 irányelvvel való esetleges összeegyeztethetetlenségére lehessen hivatkozni.

36. Az előzetes döntéshozatalra utaló végzésből és a Bírósághoz továbbított nemzeti

37. A fenti körülmények között úgy tűnik számomra, hogy a szóban forgó ítélkezési gyakorlat valójában nem bír jelentőséggel. A Bíróság ugyan általános jelleggel kimondta, hogy valamely irányelv rendelkezései nem alkalmazandók a magánszemélyek között folyó jogvitákban, e kijelentésnek az az alapja, hogy a magánszemélyek nem hivatkozhatnak valamely irányelv rendelkezéseire annak érdekében, hogy egy másik magánszeméllyel szemben jogokat érvényesítsenek vagy kötelezettségeket keletkeztessenek. Ez a megfontolás azonban nem vonatkozik arra az esetre, ha a nemzeti bíróság a kérdést hivatalból veszi figyelembe.

38. E tekintetben a Bíróság következetesen kimondta, hogy vonatkozó közösségi szabályozás (jelenleg európai uniós szabályozás – az EU-s jog) hiányában az EU-s jogból

16 – Lásd, legutóbb, a Bíróság C-12/08. sz. Mono Car Styling ügyben hozott ítéletének (EBHT 2009., I-6653. o.) 59. pontját.

származó jogok védelmét a jogalanyok számára biztosító bírósági jogorvoslatokra vonatkozó eljárási szabályok kialakítása az egyes tagállamok belső jogrendjének feladata; e szabályok azonban egyrészt nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint azok, amelyek a hasonló tagállami jogi keresetekre vonatkoznak (egyenértékűség elve), másrészt nem tehetik a gyakorlatban lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé a közösségi jogrend által biztosított jogok érvényesítését (tényleges érvényesülés elve). Így az EU-s joggal ellentétes az a belső jogszabály, amely azáltal, hogy kizárja, hogy a nemzeti bíróság hivatalból figyelembe vegye valamely belső jogszabálynak az EU-s jog rendelkezéseivel való összeegyeztethetetlenségét, a fenti elvek egyikét sem tartja tiszteletben. Nem várja el azonban a nemzeti bíróságtól az ilyen kérdések hivatalból történő figyelembe vételét akkor, ha egyik fenti alapelv sem képezi vita tárgyát.[17]

39. Az EU joga nyilvánvalóan nem zárhatja ki, hogy a nemzeti bíróság hivatalból figyelembe vegye (ahogyan azt a kérdést előterjesztő bíróság is tette) valamely nemzeti jogszabálynak valamely európai irányelv rendelkezéseivel való összeegyeztethetőségét. Éppen ellenkezőleg, a nemzeti bíróság azon kötelezettsége, hogy a nemzeti jogot annak alkalmazása során, amennyire csak lehetséges, a kérdéses irányelv szövegére és céljára tekintettel értelmezze, az abban előírt cél elérése érdekében,[18] ösztönzően hat az ilyen kérdések figyelembevételére.

40. A jelen ügyben a francia jog feladata annak meghatározása, hogy a Tribunal de grande instance rendelkezik-e hatáskörrel a szóban forgó jogszabálynak a 2001/84 irányelvvel való összeegyeztethetőségére vonatkozó előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésére, valamint a vonatkozó határozat végrehajtására. E vonatkozásban, ha megállapításra kerülne a jogszabálynak a 2001/84 irányelvvel való összeegyeztethetetlensége, annak alkalmazását mellőzni kellene, mivel kifejezett rendelkezéseit nehezen lehetne oly módon értelmezni, hogy az a végrendeleti örökösöket is hatálya alá vonná, és a nemzeti jognak az uniós joggal összhangban álló értelmezési kötelezettsége nem szolgálhat alapjául a nemzeti jog *contra legem* értelmezésének.[19]

41. Olyan észrevétel nem érkezett azonban, hogy a Tribunal de grande instance nem rendelkezik az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére, illetve az ezzel kapcsolatos

17 – Az itt összefoglalt, jól ismert ítélkezési gyakorlat a Bíróság C-312/93. sz. Peterbroeck-ügyben hozott ítéletével (EBHT 1995., I-4599. o.) és a C-430/93. és C-431/93. sz., Van Schijndel és Van Veen egyesített ügyekben hozott ítéletével (EBHT 1995., I-4705. o.) kezdődött, és legutóbb a C-222/05–C-225/05. sz.,Van der Weerd és társai egyesített ügyekben hozott ítéletének (EBHT 2007., I-4233. o.) 28–42. pontjában került kifejtésre. Lásd még Poiares Maduro főtanácsnok ez utóbbi ügyre vonatkozó indítványának 13–41. pontját.

18 – Lásd, legutóbb, a 16. lábjegyzetben hivatkozott Mono Car Styling ügyben hozott ítélet 60. és azt követő pontját.

19 – Lásd a 16. lábjegyzetben hivatkozott Mono Car Styling ügyben hozott ítélet 61. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

döntés végrehajtására vonatkozó hatáskörrel. Így abból indulok ki, hogy rendelkezik hatáskörrel, és a Bíróság határozatát megfelelően végre tudja hajtani.

44. Ugyan a tagállamoknak a valamely irányelv átültetésére nyitva álló határidőn belül tartózkodniuk kell az olyan jellegű rendelkezések meghozatalától, amelyek súlyosan veszélyeztetnék a szóban forgó irányelvvel meghatározott célt, nem kötelesek azonban az átültetési intézkedéseket az arra előírt határidő lejárta előtt elfogadni. A jelen ügyben nem került sor a vitatott rendelkezés módosítására az átültetésre nyitva álló időszakban.

B – *Az irányelv időbeli hatálya*

42. Az ADAGP 1997. október 17-étől kezdődően szedi be a Dalí műveinek értékesítéséből származó követő jogi díjakat. Az irányelv 2001. október 13-án lépett hatályba, a tagállamoknak 2006. január 1-jéig kellett hatályba léptetniük azon rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ennek az irányelvnek megfeleljenek (a 8. cikk (2) és (3) bekezdésében meghatározott bizonyos lehetséges átmeneti eltérések esetében 2010. január 1-jéig, illetve 2012. január 1-jéig, ami a kérdést előterjesztő bíróság második kérdésének tárgya).

45. Ami a következetes jogértelmezés iránti kötelezettséget illeti, csak az irányelv átültetésére előírt határidőt követően merül fel a nemzeti bíróságok azon kötelezettsége, hogy a nemzeti jogot (a lehető legteljesebb mértékben) az irányelvvel összhangban értelmezzék.[20] A köztes időszakban a lehető legteljesebb mértékben kötelesek tartózkodni a belső jog olyan értelmezésétől, amely az irányelv átültetésére előírt határidő leteltét követően jelentősen veszélyeztetheti az említett irányelv által elérni kívánt eredmény megvalósítását.[21]

43. Következésképpen az irányelv értelmezése a 2006. január 1-jétől kezdődő időszakra nézve bír jelentőséggel. A 2001. október 13-át megelőző, illetve a két időpont között időszakban azonban nincs közvetlen jelentősége.

46. Ahogyan azt fentebb megjegyeztem, a vitatott rendelkezés szövegét nehéz volna

20 – Lásd a Bíróság C-129/96. sz. Inter-Environnement Wallonie ügyben hozott ítéletének (EBHT 1997., I-7411. o.) különösen a 43–45. pontját és a C-212/04. sz., Adeneler és társai ügyben hozott ítéletének (EBHT 2006., I-6057. o.) 114. és 115. pontját.

21 – Lásd a 20. lábjegyzetben hivatkozott Adeneler-ügyben hozott ítélet 123. pontját és a Bíróság C-261/07. és C-299/07. sz., VTB-VAB és Galatea egyesített ügyekben hozott ítéletének (EBHT 2009., I-2949. o.) 39. pontját.

másként értelmezni. Ha ez így van, a Bíróság ítélkezési gyakorlatában kialakított „lehető legteljesebb mértékben" feltétel a jelen ügyben kizárja a következetes jogértelmezés kötelezettségét. Következésképpen, amennyiben a vitatott rendelkezés nem összeegyeztethető az irányelvvel, az egyetlen kézenfekvő megoldás a jogszabály alkalmazásának mellőzése lenne,[22] és az erre vonatkozó kötelezettség csak az átültetésre nyitva álló határidő elteltét követően merül fel. Ha a vitatott rendelkezés alkalmazását a fenti időszakra nézve mellőznék, nyilvánvalóan felmerülne az a további kérdés is, hogy alkalmazható lenne-e az azt megelőző időszak tekintetében; ez a kérdés azonban nem az EU-s jog, hanem teljes mértékben a francia jog hatálya alá tartozik.

C – *Alkalmazandó jog*

47. A Dalí Alapítványnak és a VEGAP-nak az alapeljárásban, valamint a Bíróság előtt, illetve a spanyol kormány Bíróság előtt kifejtett fő jogi érve szerint nem a francia, hanem a spanyol jognak kell meghatároznia Salvador Dalí halála után a „jogutódai" személyét, mivel ingó hagyatékának öröklésére a spanyol jog irányadó. Következésképpen, állítják, fel sem merül a vitatott rendelkezés 2001/84 irányelvvel való összeegyeztethetőségének kérdése. A spanyol kormány hozzáfűzi, hogy a kérdések ezért elfogadhatatlanok, mivel nem szükségesek az alapügyben felmerült vita eldöntéséhez.

48. Noha igaz, hogy a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésről történő határozathozatalt meg lehet megtagadni, ha a kért értelmezés nyilvánvalóan nem áll kapcsolatban az alapjogvita tényeivel vagy tárgyával,[23] azt gondolom, a jelen ügyben ez a következtetés nem vonható le. Ha így tennénk, a Bíróságnak a nemzeti jogról kellene döntést hoznia – az elhunyt személy hagyatékában beálló öröklésre alkalmazandó jog meghatározását az EU-s jog semmilyen módon nem szabályozza[24] –, ami viszont túlmutat hatáskörén.

22 – Lásd, legutóbb, a Bíróság C-115/08. sz. ČEZ-ügyben hozott ítéletének (EBHT 2009., I-10265. o.) 140. pontját.

23 – Lásd, legutóbb, a Bíróság C-505/07. sz., Compañía Española de Comercialización de Aceite és társai ügyben hozott ítéletének (EBHT 2009., I-8963. o.) 26. pontját.

24 – A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia megfogalmazta a haláleset miatti öröklésre alkalmazandó jogszabályokkal kapcsolatos egyezményt, amelynek megkötésére 1989. augusztus 1-jén került sor – az Európai Unió tagállamai közül azonban azt csak Luxemburg és Hollandia írta alá, és csupán Hollandia ratifikálta. A jelen ügyben tartott tárgyalás előtt egy hónappal a Bizottság közétette az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok és közokiratok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési tanúsítvány bevezetéséről szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre vonatkozó 2009. október 14-i javaslatát, [COM (2009) 154 végleges] – szükségtelen elmondani azonban, hogy ez a javaslat még igen messze áll attól, hogy jogszabály legyen. A Hágai Egyezmény 3. és azt követő cikke, és a Bizottság javaslatának 16. és azt követő cikke – ha alkalmazandó lenne – azt jelentené, hogy Salvador Dalí hagyatékára a spanyol jog lenne irányadó.

49. Az alapeljárás tárgyát képező esetben, úgy vélem, a nemzeti bíróságnak először is azt kell megtudnia, hogy a művész halála után a követő jog jogosultjának személyét a követő jogi díj beszedésére irányadó jog, vagy a művész hagyatékának öröklésére irányadó jog határozza-e meg. Csak ezen utóbbi esetben kell meghatároznia, melyik jog irányadó az adott öröklésre, amely kérdés viszont nem tartozik a Bíróság hatáskörébe. A Bíróság azt azonban jelezheti, hogy a 2001/84 irányelv szolgál-e valamiféle iránymutatással az eredeti kérdést illetően.

50. A 2001/84 irányelvben sehol sem szerepel a szerző „jogutódai" kifejezés meghatározása. A (27) preambulumbekezdés ennek meghatározását közvetetten, mindazonáltal egyértelműen a nemzeti jogra bízza, és ezzel kapcsolatban kifejezetten a tagállamok öröklési jogára utal. Az irányelv megalkotásának történetéből nyilvánvaló, hogy a Bizottságnak és a Tanácsnak egyaránt ez volt a szándéka a jogalkotási eljárás során.[25] Noha a Parlament javasolt módosításokat a tervezethez, meg volt győződve arról, hogy a szubszidiaritás elve megköveteli, hogy a szerző halála után a jogosultak személyét a nemzeti jog határozza meg, és az öröklési jogba ne avatkozzanak be.[26] Hozzátenném, hogy ha bármilyen szándék ált volna fenn az öröklési jog területén a kollíziós szabályok összehangolására, a 2001/84 irányelvet nem lehetett volna – amint az történt – egyszerűen az EK 95. cikkre alapozni,[27] hanem a 24. lábjegyzetben említett javaslathoz hasonlóan, az EK 61. cikkre és az EK 67. cikkre kellett volna hivatkozni.[28]

51. Következésképpen, ha a mű szerzőjének halála után a követő jog jogosultjának vagy jogosultjainak személyét illetően a megfelelő követő jogi díjat beszedő tagállam bírósága előtt jogvita merül fel, a bíróságnak a saját nemzeti joga szerint a jogvitára irányadó jogot kell alkalmaznia. Különös rendelkezések hiányában ez az öröklésre irányadó kollíziós szabályok szerint alkalmazandó nemzeti jog anyagi jogát jelenti.

52. Az a tény azonban, hogy a 2001/84 irányelv egyértelműen nem kíván a nemzeti jogba beavatkozni, és a művész jogutódai személyének meghatározását nem köti kizárólag

25 – Különösen lásd a Tanács 2000. május 22-i közös álláspontjához fűzött, 2000. június 5-i indokolásának (7484/00 ADD 1) 23. pontját és a Bizottság 2001. január 24-i, a Tanács közös álláspontjához kapcsolódó európai parlamenti módosításra vonatkozó véleményének [COM (2001) 47 végleges] 3.1.2(b) pontját.

26 – Lásd a Parlament 1997. február 3-i, első olvasatról szóló jelentése (A4-0030/97. sz. irat) indokolásának IV(A) (2) pontját, valamint a 2000. november 29-i második olvasatról szóló jelentése (A5–0370/2000. sz. irat) indokolása III. részének nyolcadik pontját.

27 – Lásd az EUMSZ jelenlegi 114. cikkét.

28 – Lásd az EUMSZ jelenlegi 67. cikkét.

a hagyaték öröklése tekintetében irányadó joghoz, álláspontom szerint arra utal, hogy a tagállam ennél részletesebb rendelkezéseket is elfogadhat, az irányadó jogot meghatározó kollíziós szabályokat egészben vagy részben felülíró anyagi jogszabályok formájában.

D – *Az első kérdésről*

53. Úgy tűnik továbbá, ez a következtetés áll leginkább összhangban a Berni Egyezmény 14ter cikkével is, amely szerint a szerző halála után a követő jog „azon személyeknek vagy intézményeknek [a joga], akiket, illetőleg amelyeket a hazai törvényhozás erre feljogosít", amely szövegezés szélesebb körűnek tűnik, mint az öröklési jogra való utalás.

54. Következésképpen a Tribunal de grande instance feladata annak meghatározása, hogy a vitatott rendelkezés ilyen elsőbbségi szabály-e, és ha nem, az irányadó kollíziós szabályok melyik öröklési jog alkalmazására mutatnak.

55. Feltételezve, hogy a vitatott rendelkezés a fenti elemzés eredményeképpen alkalmazandó az alapeljárásban, meg kell vizsgálni annak az irányelvvel való összeegyeztethetőségét.

56. Megengedi-e a 2001/84 irányelv a tagállam számára, hogy nemzeti joga a művész „jogutódainak" csoportját a vitatott rendelkezésben foglalt módon korlátozza?

57. A tagállamok számára az alkalmazandó jog meghatározása során biztosított mozgástérrel kapcsolatosan fent kifejtettekhez hasonló okok miatt úgy tűnik számomra, hogy a válasz: „igen".

58. Az irányelv nem határozza meg a művész „jogutódjaiként" annak halála után jogosult személyeket. A fogalom meghatározását a nemzeti jogra bízza, közvetetten és konkrétabban (noha nem szükségképpen

kizárólagosan) a nemzeti öröklési jogra. Nincs szükség a nemzeti jogrendszerek közötti olyan különbségek megszüntetésére, amelyek várhatóan nem befolyásolják hátrányosan a belső piac működését.[29] Ezért a „jogutódok" egységes csoportja nem is létezik, a tagállamok minden olyan fogalmat elfogadhatnak vagy fenntarthatnak, amelynek várhatóan nincs ilyen hatása.

59. Az irányelv (9) preambulumbekezdéséből egyértelmű,[30] hogy a közösségi jogalkotó szándéka azon helyzet elkerülése volt, amikor a műalkotások eladása azon tagállamokra koncentrálódik, amelyekben nem alkalmazzák a követő jogot, vagy a más tagállamokban hatályos mértéknél alacsonyabb mértékű követő jogot alkalmaznak, ami kedvezőtlenül érinti az ezen utóbbi államok területén működő aukciós házakat vagy műkereskedőket, amelyek lehetővé teszik a művész (valamint bármilyen jogcímű örökösei) számára, hogy a műalkotás megnövekedett értékéből származó nyereségen osztozzanak.

60. A 2001/84 irányelv elfogadása előtt ez a helyzet állt fenn, mivel a kereskedők vonakodtak lemondani a művészeti alkotások megemelkedett árának egy hányadáról. Egyetértek a Bizottsággal abban, hogy a 2001/84 irányelv elfogadását követően elhanyagolható annak a valószínűsége, és a belső piac működését várhatóan nem befolyásolja hátrányosan, hogy a kereskedők azon tagállamokat választják majd, amelyekben a követő jogi díjra jogosult személyekre való hivatkozással árusítják a műalkotásokat – amely szempont a fizetendő árat nem befolyásolja, és az eladó előtt nem is feltétlenül ismert. E tekintetben nem győzött meg – valójában megzavart – a spanyol kormány tárgyaláson tett kijelentése, miszerint a műkereskedés azon tagállamok felé tolódhat, amelyekben a művésznek *nincsenek* jogutódai. Még abban az esetben is, ha valamely nemzeti jogrendszer nem fogad el más különös rendelkezéseket, álláspontom szerint az elhunyt művész hagyatékát mindig örökli valaki, még akkor is, ha ez az állam mint *végső örökös*.

61. Hasonlóképpen elutasítanám a Dalí Alapítvány és a VEGAP, valamint a spanyol kormány által előadott azon érvelést, miszerint az elhunyt művész „jogutódai" fogalmának minden, a vonatkozó öröklési jog értelmében jogosult személyt magában kell foglalnia, és nem lehet jogosultak és nem

29 – (13) preambulumbekezdés.

30 – Lásd a fenti 8. pontot.

jogosultak szerint különböző csoportokat megkülönböztetni.

62. Ha a vitatott rendelkezés felülírja az öröklésre vonatkozó kollíziós szabályokat, nem lehet oka azon személyek egy része kizárásának, akik az öröklési jog értelmében egyébként jogosultak lettek volna. Az ilyen kizárás semmi esetre sem lehet hátrányos az egységes piacra.

63. Abban az esetben sincs ok más megközelítési mód követésére, ha a vitatott rendelkezés önmagában az öröklési jog anyagi jogszabálya. Az egyének szabadsága arra, hogy haláluk esetére hagyatékukról rendelkezzenek, jogrendszerenként eltérő lehet, különböző szabályok és mechanizmusok korlátozhatják a hagyatéknak – például – a törvényes örökösök vagy a leszármazók és/vagy túlélő házastárs körén kívül eső személyre történő hagyásának lehetőségét. A vitatott rendelkezésben foglalt megkülönböztetés, álláspontom szerint, ilyen jellegű, és ezáltal az irányelv által hivatkozott, a művész halála után a követő jog jogosultjainak meghatározása érdekében tett, a nemzeti öröklési jog jogszerű választásának tekinthető.

64. A tárgyaláson némi vita alakult ki arról, hogy noha az irányelv a „jogutódok" meghatározását a nemzeti jogra bízza, ennek során a tagállamoknak a jóhiszemű együttműködés, vagy talán a „tagállami jó viszony" szellemében nem kötelessége-e egymás öröklési jogának tiszteletben tartása. Attól tartok azonban, hogy az ilyen megközelítés veszélyesen közel kerülne az öröklés és a kollíziós jog „kerülő úton történő harmonizációjához", amely viszont túllép az irányelv alkalmazási körén mind az irányelv jogi alapját, mind a kifejezett jogalkotói szándékot tekintve.

65. Mindkettő egyértelművé teszi, hogy a 2001/84 irányelv szerepe a belső piacon belüli versenyképesség torzulásainak megszüntetésére korlátozódik. A kölcsönös elismerés – jelen ügyben a művész hagyatékára vonatkozó öröklési jog szerinti tagállamban az elhunyt művész „jogutódjai" követő jogi díjat beszedő tagállam általi meghatározásának az elismerése – dicséretes gondolat. Azt gondolom azonban, hogy nem tartozik a szóban forgó irányelv hatálya alá. Annak biztosítása, hogy a követő jog az Unió területén

alkalmazásra kerül, központi jelentőséggel bír az irányelv célját tekintve. Annak biztosítása azonban nem, hogy e jog pontosan azon személyekre vonatkozik, akik valamely konkrét öröklési jog szerint jogosultak.

66. A vitatott rendelkezésben foglalt választás politikai jellegű, és mint olyan mindig vitatható.[31] Álláspontom szerint azonban ez a választás teljes mértékben a tagállamok mozgásterébe tartozik, és várhatóan nem befolyásolja hátrányosan a belső piac működését. Következésképpen nem ellentétes az irányelvvel.

E – *A második kérdésről*

67. Ha a Bíróság egyetért az első kérdésre javasolt válaszommal, a második kérdés – hogy az irányelv 8. cikkének (2) és (3) bekezdésében foglalt választható átmeneti rendelkezések lehetővé teszik-e a vitatott rendelkezés fenntartását – választ már nem igényel. Ha azonban mégis szükséges, a válasz nagyon röviden megfogalmazható.

68. Az irányelvnek a 13. cikkel együttesen értelmezett 8. cikkében foglalt eltérések kifejezetten azon tagállamok számára elérhetőek, amelyek a követő jogot 2001. október 13-án nem alkalmazták.

69. Franciaország ebben az időpontban alkalmazta a követő jogot, így az eltérést nem veheti igénybe.

70. Az említett eltérések mindenesetre csak azt teszik lehetővé a tagállamok számára, hogy a követő jogot *ne alkalmazzák* azok javára, akik erre a művész halála után jogutódként jogosultak; a jogosultak csupán korlátozott csoportjára való alkalmazás kérdését nem érintik.

31 – El lehet gondolkodni például azon, hogy a jogszabály miért csak a követő jogra alkalmazandó, és az irodalmi művekre vonatkozó szerzői jogra nem (a válasz valószínűleg azzal a ténnyel kapcsolatos, hogy a követő jog a szerzői jogtól eltérően nem átengedhető, és elidegeníthetetlen). A vita a jelen ügyben különösen heves lett volna, ha Salvador Dalí után nem hatodik fokú vagy annál közelebbi örökösök maradtak volna, így a francia állam szedte volna be a követő jogot Dalí azon kifejezett szándéka ellenére, hogy az a spanyol államot illesse.

IV – Végkövetkeztetések

71. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javasolom, hogy a Tribunal de grande instance de Paris előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseire a Bíróság az alábbiak szerint válaszoljon:

Az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról szóló 2001/84/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel nem ellentétes az a nemzeti jogszabály, amely a szerző halála után a követő jogot a törvényes örökösök javára állapítja meg, kizárva a jogosultak köréből a végrendeleti örökösöket és az egyéb jogutódokat.